

Kromoszóma-operáció és élettervezés

Osztódó sejtek titkait kutatva parányi szövetszerkezetűek ezrenyi sötétre festett sejtmezejében mögött, a mikroszkópok látómezejében éppen úgy, mint a régen gyűjtött herbárium-lapok virágainak bimbóiból vagy a záporverte májusi rétek illatából újra meg újra felködlik előttem az a hatalmas út, melyen a tehetetlenül rezgő anyag és energia az élettől az élőig, az élettől az értelemig végighaladt.

Emlékszem az eszmélő ember első ránk maradt gondolataira, tevénytés-mítoszok sorára, melyekben — immár túl az állati rácsodálkozson — magyarázható rendbe került a megismert világ. Emlékszem a táguló tudás valóságai közül kiszorult babonákra, a mindenkori „modern” tudomány megmosolyogtató tévelygéseire, „életerő”-re és „ösnemzés”-re, számtalan elsüllyedt felfedezésre és tudománytörténeti furcsaságra; az igazság viszonylagosságának intő jeleire. És idegeimben bizserog az a gyorsuló iram, mellyel az ember évezredeknek ritmusából kilépve tudást épített és előítéletet rombolt utolsó évszázadunk; a tudományok sorra feltörő forradalmi, a kémiai és fizikai mozgás titkait bontogató felfedezések, a világok virágát, az életet kutató sok nagy gondolat.

Ebben a szakadatlan gyorsuló tudomány-rohamban — bár lassan megszokottá szelídül — alkalomról alkalomra ismét meglep és megörvendeztet a legújabb gondolatok és felfedezések gyors beilleszkedése a kutatás rendjébe, abba a sajátos emberi munkába, melynek szülője, fenntartója és végső soron célja is maga az élet. Lézersugaras mikrooperációkról szóló híradás idézi számomra ismét mesterségünk elemi igazságát: a tegnapi elmélet mára alkalmazott tudománnyá, holnapra — talán — termelő szerszámmá válik. Az ősi bonckés, a már megszokott radioaktív sugárforrások mellett helyet kér a biológiai kutató-laboratóriumokban a „fiatal” lézersugár.

A lézer-technikának még jóformán magyar nevet sem találtunk, a fogalom helyesírása ingadozó, kiejtése határozatlan, a benne rejlő lehetőségeket csak kevesen, az új tudományág avatott szakemberei ismerik igazán, de bokrosodó alkalmazása újabb és újabb területeket hódít. Az élettudományok legfrissebb hírei szerint a „rubinsugár” (melynek egyre kevesebb köze van egy szilárd anyaghoz, a lézer-technika hőskorának rubinkristályához) segítségével megvalósult az élet fonalait, a kromoszómákba szervezett nukleinsavláncokat megbontó első irányított sugároperáció.

Öszintén gondolkozva jóformán még a citogenetika sem mélyült biztos ismeretté, de a kromoszómáknak — az öröklődés eme szuper-

molekuláris hordozóinak — a neve egyre gyakrabban bukkan fel a napisajtóban feltűnést keltő szex-vizsgálatok és hátborzongató bűntörténetek tudományoskodó aláfestéseként. És bár a kromoszómák létét közel száz éve jelezte a tudomány, ezek az élő szerkezetek egészen a legutóbbi időkig hozzáférhetetlenek maradtak a közvetlen kísérletezés számára, mivel megoldhatatlannak bizonyult a működő kromoszómafonalak elkülönítése a sejtből. A sejtek belsejében viszont a kutatók adagolta kémiai és fizikai hatások egyszerre támadtak egy egész bonyolult működő rendszert, megnehezítve és bizonytalanná téve a részletek tanulmányozását.

Miért jelentős egyetlen kromoszóma közvetlen kísérleti vizsgálata? Miben lehet korszaknyitó a bejelentett sugároperáció? Ezeket a kérdéseket átfogó válasz reményében itt feltenni aligha lehet.

Az áttekinthetetlenül gazdag kapcsolatok szerteágazó szövevényében csak néhány főbb, de csupán alkalmyszerűen és önkényesen felvillantott részletet vizsgálhatunk.

Ismernünk kell mindenekelőtt magát a kromoszómát. Szinte — amolyan biológiai divatjelenséggént — ma már alig van élő szerkezetet vagy működést ismertető írás, amely többé-kevésbé ne kapcsolódna az örökléstanhoz, az öröklődés alegységeihez, a génekhez vagy a géneket tároló, őket meghatározó szerkezetbe fűző kromoszómákhoz. Ezek a sejt szerkezetek végső soron egy különleges szerepű szerves vegyületcsoportnak, a nukleinsavaknak „tároló szalagai“ a sejtmagba zárt központi irányító szerkezetek, amelyek csupán a szaporodás (sejtszaporodás vagy az élőlény ivaros szaporodása) során szerveződnek felismerhető sejtszervekké.

A kromoszómákat alkotó nukleinsavláncok egy-egy szakasza kezdeményezi és irányítja azoknak a fehérjéknek (enzimeknek) a felépítését, melyek a sejt életműködéseit, az élő szervezetek változatos formáit és funkcióit meghatározzák. Ha megváltozik a kromoszóma szerkezete, megváltozik a forma és működés; rendellenes beteg szerkezetek, ismeretlen új formák, torz mutációk jelennek meg. Nagy és fontos felismerés volt néhány évtizede, hogy a radioaktív sugárzásnak mutációkat okozó félelmetes genetikai hatása van. A beköszöntő atomkorszak („még nem nagy az ember, de teheti, hát szertelen“) legfélelmetesebb alternatívája éppen egy atomháborút követő genetikai tragédia.

A radioaktivitás kiszabadított szelleme adta az egyik első aktív kísérleti módszert az örökléskutató kezébe. A szóródó alfa-, béta- és gamma-sugarak kromoszómákat szaggattak, megváltoztatták a gén-sorrendet, értékelhető változásokat, szembetűnő vagy lappangó mutációkat okoztak kísérleti állatokon, növényeken egyaránt. Radioaktív sugarakkal kiválthatók voltak ugyan a mutációk, de a változásokat irányítani, a kísérletek eredményét előrelátni, a mutációt megtervezni nem lehetett. A sugarak taláalomra, irányíthatatlanul záporoztak citoplazmára és kromoszómákra egyaránt, a kutatóknak a véletlenre kellett bízni a találatot.

A vak tapogatózásból, a próba — szerencse elvére alapozó kísérletek labirintusából a lézer-technika kirobbanó fejlődése ígér kiutat. A passadenai (USA) Lézerbiológiai Intézet kutatói a közelmúltban je-

lentették a tudományos világnak, hogy argon lézer-mikrosugárral sikerült irányított kromoszóma-roncsolást, lehetőleg finom operációkat végezni. Ultraérzékeny mikrolézer-készülékek, mikron pontosságú fókuszoló berendezés, hőszabályozott fáziskontraszt-mikroszkóp és mikrotelevíziós berendezések keresztüzzében mozogtak az élő molekulák, oszódott a kiválasztott kísérleti objektum, egy szövettenyészetből kiemelt szalamandrsejt. Ennek egyik kromoszómáját vette célba a mikrolézer-berendezés, hogy ängström-pontosan célbacsapódó villanásaival letörje belőle a kijelölt szakaszt. A „lerobbantott“ kromoszóma-szegmenttel nukleinsav-molekulák ezrei, gének százaai válhattak le a hordozó kromoszóma alapvonaláról. A belövés után létrejött az élőlények számára veszedelmes, de a kutatók szemében annyira izgalmas és érdekes mutáció.

A mikrooperációt megvalósító kísérleti berendezés, bármennyire korszerű is, ma még tökéletlen. Megindítója azonban egy folyamatnak, melyet már sejtett és várt az élettudomány, de megvalósításának módját mindeddig nem sikerült megtalálnia. Most megnyílt az út a kromoszómák kiválasztott szakaszainak közvetlen vizsgálata előtt, és a géncsoportok leszakítását minden bizonnyal átültetésük is követni fogja. A hiányzó szakaszok helyét ismerve, a megjelenő változások kifejlődését követve, az élet alapjelenségeihez, a szerkezet és működés anyagi meghatározóinak, az öröklődés hordozóinak ismeretéhez jut közelebb az élettudomány.

Távolabbi jövőbe tekintve a továbblépés lehetőségei már-már a fantasztikum határát súrolják. Számítógépek memóriájában rögzített és feldolgozott genetikai adatok, a kromoszómákban tárolt tulajdonságok aprólékos felmérése, a genetikai mikrooperációk és kromoszóma-transzplantációk minden bizonnyal megteremtik a lehetőségét az élőlények tudatos szervezésének, élő szervezetek fel- vagy átépítésének. És hogy itt még nem csúszunk át a valóban csábító fantasztikum birodalmába, arra biztosíték sok mai növény- és állatnemesítő véleménye: napjainkban sokszor könnyebb élőlényt alakítani egy megtervezett géphez (állatot, növényt „tervezni“ a még klasszikusnak számító nemesítő módszerekkel), mint gépet, gépeket alkotni meglévő állatok, növények kezeléséhez.

Nem kétséges, hogy a nem is olyan távoli jövőben elterjedő kromoszómális mikrooperációk — ki merné ma nyugodt lelkiismerettel megjósolni — átlendítik majd a biológiát, a nemesítő munkát az eddigi tapogatózó próbálkozások korszakából az „élettervezés“ tudatos teremtő szakaszába.

A kibontakozó élettervezés nem ígér gyors, látványos sikereket, kortárs megvalósításait megszokottá teszik a mindennapok. De eredményei maradéktalanul az építést és az embert szolgálják. Az út pedig, amely az új életek felé vezet, rövidebb lesz, mint a természet kanyargó fejlődésösvényei. Az anyagot szolgálatába állító értelem elébe vág az evolúció évmillióinak: új életeket alkot.

íj. Subó T. Alh. la.

UNESCO-jelentés az apartheidról

krónika

Az ENSZ titkársága még 1965-ben felkérte az Egyesült Nemzetek Szervezetének Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetét, az UNESCO-t, hogy „tanulmányozza az apartheid-politika megnyilvánulását a nevelés, a tudomány és a kultúra területén“. E megbízás alapján az UNESCO tavaly tette közzé terjedelmes jelentését az apartheid e vetületeiről.*

Nem volt könnyű a feladata a jelentés szerzőinek. Az ENSZ különböző határozatait semmibe vevő pretorai kormány ugyanis nem engedélyezte, hogy az UNESCO megbízottai a helyszínen tanulmányozzák a kérdést. S így a bizottság tagjainak csak a valóságot megszépítő hivatalos adatok álltak rendelkezésére. Ezekből is félreismertetlenül kiderült azonban, hogy az ország állampolitikájának alapelve az egyenlőtlenség: s ez nemcsak a politika és a gazdaság, hanem a tudomány, a kultúra és a tájékoztatás terén is megnyilvánul.

Valójában az apartheid gyökerei e terület gyarmati múltjában keresendők. Az UNESCO lehetőlt ezekhez a gyökerekhez, s kimutatta, hogy már az angol-búr háború után létrehozott Dél-afrikai Unió (akkor még domínium) 1910-es alkotmánya törvényesítette az apartheidot, „megakadályozta a nem fehéreket abban, hogy tényleges politikai szerepet tölthessenek be“. Ugyancsak a történelmi visszapillantás nyújt lehetőséget a jelentés szerzőinek arra, hogy leszögezhezzék: az apartheid-politika mindig két alakot öltött. Az első megkövetelte a különböző fajok és törzsek teljes elszigetelését egymástól („olyan területekre kell letelepíteni őket, ahol saját maguk gondoskodhatnak önmagukról“). Az apartheid-politika második formája viszont nem a teljes területi megkülönböztetést tartja szem előtt, hanem a nem fehérek társadalmi, gazdasági alacsonyabbrendűségének az elvét alkalmazza. Az évek során hol az egyik, hol a másik elv került előtérbe, de az eredmény mindig ugyanaz volt: szolgaság, fokozott kizsákmányolás.

Az apartheid anyagi-gazdasági alapjainak változása után tér rá az UNESCO-jelentés tulajdonképpen tárgyára: a „szellemi“ világban jelentkező faji megkülönböztetések részletes elemzésére. Természetesen leginkább az oktatással foglalkoztak, hiszen ez az alapja a faji megkülönböztetések alapuló egész nevelési-kulturális építménynek. A fehér faj felsőbbrendűségét és uralkodásra való „el-hivatottságát“, a nem fehér fajok alacsonyabbrendűségét és alárendeltségét már az elemi iskolától kezdve mélyen beoltják mind a fehérek, mind a nem fehérek gyermekeibe. A megkülönböztetésen alapuló ne-

◆ *Uj szakaszt jelző eseménye volt a közelmúltban a romániai magyar irodalomnak: az évente kiosztásra kerülő országos írószövetségi díjak mellett, az idén először került kiosztásra, más írószövetségi lapok döntésének nyilvánosságra hozatalával egyidőben, az Utunk és az Igaz Szó költészeti, drámai, illetve prózai és kritikai-irodalomtörténeti díja.*

Az egyre gazdagabb, mind több tehetséget felvonultató hazai magyar irodalom ezzel újabb lépést tett előre az irodalmi élet szervezettségében, s ez lényegesebb, mint az, hogy valóban az 1968-as legjobb könyvek és művek kapták-e az elismerést, vagy inkább rangos neveket (érdemes régebbi művek szerzőit!), esetleg életműveket jutalmaztak a díjat odaitélő bizottságok. Véleménykülönbségek mindig lesznek, a zsűrik mindig saját ízlésüket érvényesítik -- amióta díjak és zsűrik vannak, ez örökké így történik. (Az viszont kívánatos, hogy a döntések minél közelebb kerüljenek az irodalmi közvélemény többé-kevésbé kialakuló értékrendjéhez!) Szívvel üdvözljük hát 1969-es díjazottainkat, Méliusz Józsefet (országos költészeti díj), Kányádi Sándort (Utunk-költészeti díj), Páskándi Gézát (Utunk-dramadíj), Bajor Andort (Igaz Szó-prózadíj), Molter Károlyt (Igaz Szó-kritikai díj).

Örömmel olvastuk, hogy az írószövetségi zsűri és a lapok illetékesei olyan kitűnő román író-társainkat jutalmazták, mint Geo Dumitrescu, Marin Sorescu, Ion Băieșu, Nicoale Breban, Fănuș Neagu, Al. Ivasiuc, Marin Preda, Radu Enescu, Adrian Marino, N. Tertulian és sok más költő, prózairó, kritikus, műfordító.

* *L'apartheid. Ses effets sur l'éducation, la science, la culture et l'information. UNESCO. Paris, 1968.*

krónika

◆ *Korunk-találkozó színhe-lye volt az Írószövetség temesvári fiókjának székháza. Kubán Endre megnyitója és Mátray László színművész szavaltai után Gáll Ernő fő-szerkesztő Társadalomkutatás és nemzetiségi öntudat cím-mel tartott előadást. Bevezető-ben kitért a romániai magyar szellemi élet múltbeli és még ma is érezhető egyoldalúságá-ra: irodalomközpontúságára, és sürgette a szellemi látóhatár kitégítését, szépirodalom, mű-vészet, társadalom- és termé-szettudományok egészséges egyensúlyának, termékeny köl-csönhatásának elősegítését an-nak a népszolgálatnak, közös-ségi felelősségtudatnak a szel-lemében, amely — Petőfi, Ady, József Attila tanúsága szerint — a magyar irodalmat mindig is sajátosan áthatotta.*

A szociológia helyét és sze-repét a marxizmus kezdeteitől mai reneszánszáig végigkísér-ve az előadó a marxizmushoz közel álló más társadalomkuta-tó mozgalmakkal is foglal-kozott, a Gusti-féle román is-kola és a magyarországi falu-kutatók eredményeivel. s a korszerű dialógus szükségessé-gét hirdette.

Az előadást eszmecsere és vita követte. Szőnyegre került a tudományosság faktológiai (ténybeli) alapja nélkülözhe-tetlenségének, a statisztikai tá-jékoztatatlanságnak, valamint a temesközi magyar dolgozók kulturális fölemelése, az anya-nyelvi iskolahálózat szélesíté-se és a magyar értelmiségi ré-teg fejlődése szükségességének a kérdése. Izsák László, Salló Ervin, Szekernyés János, Tácsi László, Orbán József, Toszó László, Mag Péter, Kubán Endre hozzászólása mindmeg-annyi megírásra váró tanul-mány gondolati magja volt. Mind az előadás, mind az esz-mecsere mély tanulsággal szolgálhatott a helyi nemzeti-ségi tanács számára, amely-nek vezetői is jelen voltak.

velés nem öncélú hanem a fehér nagybirtokosok és nagytőkések kizsákmányolási céljainak leginkább megfelelő munkaerő biztosítását tartja szem előtt. Így például az afrikaiak elemi oktatásáról szólva a jelentés megállapítja: „annak egyedüli célja elő-készíteni az afrikai fiatalokat arra, hogy később szakképzést nem igénylő munkát végezhesenek. Magasabb fokú képzésben csak azok részesülhetnek, akikre mint szakképzett munkásokra lesz szükség a rezervációs területeken.“ Félreérthetetlenül fogal-mazza meg ezt a szándékot az 1953-ban kiadott *Bantu Education Act*, mely szerint „az oktatásnak a rendelkezésre álló alkalmazási lehetőségek szerint kell képeznie az embereket, figyelembe véve, milyen környezetben laknak“.

Szigorú sorompók választják el egymástól a fehéreknek és nem fehéreknek létesített iskolákat; és az anyagi lehetőségek válaszfalai is növelik a különbséget; a fehérek iskolái magas színvonalúak, a feketék iskolái éppen csak vegetálnak. Az állam igen kevéssel járul hozzá a színes bőrűek isko-láinak fenntartásához (az anyagi alapok legnagyobb részét az illető területi népközösségek maguk fede-zik), de az iskolák irányítása és vezetése állami privilégium. Míg egy színes bőrű tanulóra 1962-ben 12,16 randot költött az állam, egy fehér tanulóra 146,65 rand jutott. A jelentés bebizonyítja, hogy az anyagi alapok megvonása nemcsak az afrikai tanu-lók gyengébb minőségű oktatásához vezet, hanem negatívan befolyásolja a tanulók egészségügyi-táp-lálkozási körülményeit is.

Természetesen az oktatásban az apartheid nemcsak az anyagiak területén jelentkezik, hanem magában az oktatás tartalmában is. A jelentés szerzői a tankönyvek elemzése alapján jutottak erre a következtetésre. Így például a *történelem és a faji kérdés* című tananyag elemzéséből kiviláglik, hogyan szolgálja e tantárgy a faji diszkriminációt, hogyan igyekszik beoltani a rendszer a gyermekek tudatába a fehér faj felsőbbrendűségének téves-zségét, a gyarmati uralom és a kizsákmányolás tör-ténelmi jogosultságát, a nem fehér faj alacsonyabb-rendűségét. Nem egy történelmi könyv az afrikaia-akat barbár, harcias, az ártatlan fehér embert ál-landóan támadó vad népességnek írja le.

Nem kisebb fontosságot tulajdonít a jelentés a kultúr-apartheidnak, a tudomány, irodalom, mű-vészet, sajtó területén jelentkező megkülönböztető intézkedéseknek sem: „E tekintetben az apartheid hatása világos. A nem fehér lakosság, amely csak korlátozott mértékben tud tudományos ismeretekhez hozzájutni a számára fenntartott iskolákban, amely-nek csak korlátozott tájékoztatói lehetőségek álla-nak rendelkezésére, és csak korlátozott mértékben tud részt venni a tudományos munkában, majdnem teljesen távol áll a jelenlegi tudományos fejlődés-től.“ A jogfosztottságnak, a kizsákmányolásnak eb-ben a nyomasztó légkörében maga a kultúra álta-lában nem is tud fejlődni, sokrétűen megnyílvá-nulni. A területi sorompók mögé zárt, gazdasági bástyáktól körülvett, gyengén iskolázott, sokszor misztikus-vallási, törzsi szellemben nevelt afrikai lakosság kulturális színvonala igen alacsony, ami

pedig a dél-afrikai fehérek kultúráját illeti, a szóban forgó jelentés kimutatja, hogy a hivatalos kultúra teljes egészében az apartheidot szolgálja. A „bennszülött” irodalom majdnem kizárólag mesékre és önéletrajzokra szorítkozik, s tiltakozó jellegű, olvasótáborra pedig a városban lakók kis számára korlátozódik.

Ezekiel Mphahlele író szerint „az elmúlt 20 évben a dél-afrikai politikai és társadalmi légkör igen megnehezítette a nem fehér írók helyzetét. Ahhoz, hogy verset, regényt vagy színdarabot kiadhassanak, hatalmas erőfeszítést kell tenniük”. Az afrikaiak viszont egyik napról a másikra élnek... „Egy ilyen társadalomban nem lehet ténylegesen dinamikus a művészet.” A Dél-afrikai Köztársaság lakói a kulturális elszigeteltség súlyos árát fizetik a faji megkülönböztetésekért.

A Jelentés célja nem csupán a tények leszögezése, sőt, nem is csak a leleplezés, bár ez maga is nagy jelentőségű. Ezen túlmenően a mű figyelmeztetés: a dél-afrikai faji megkülönböztetés nemzetközi politikai szempontból is veszélyes jellegre hívja fel az olvasók figyelmét. Hiszen a diszkrimináció felszámolása, az emberi méltóság tiszteletben tartása a béke megőrzésének egyik feltétele.

Lányi Gábor

Egy új román néprajzi bibliográfiáról

A bibliográfiák mint a tudományos dokumentáció legfontosabb segédeszközei egyre nagyobb megbecsülésnek örvendenek: az utóbbi években egymás után jelent meg több alapos, önálló bibliográfiánk a szellemi tudományok szakköréből. Így 1965-ben Tudor Vianu szerkesztésében a *Bibliografia literaturii române, 1948—1960* című munkát adta ki az Akadémia; 1966-ban Domokos Sámuel *A román irodalom magyar bibliográfiája, 1831—1960* című munkáját jelentette meg az Irodalmi Könyvkiadó; s a Bukaresti Egyetemi Könyvtár 1968 végén *Istoria României* cím alatt sokszorosított bibliográfiát.

A néprajztudomány terén hazánkban a múltban nagyon korlátozott és szétszóródott volt a bibliográfiai tevékenység. Akadtak ugyan kezdeményezések néprajzi anyag gyűjtésére, de egy teljes bibliográfia, mely megszakítás nélkül fogná át mind a folklór, mind az etnográfia tematikáját, egyben annak tudományos rendszerezését is adná, nélkülözött és nagyon várt munka volt. Mircea Tomescu már 1947-ben közzétett egy tervet Románia néprajzi bibliográfiájának összeállítására a *Cercetări folclorice* című folyóiratban. Később, 1960-ban a *Revista de folclor* ismertetett Adrian Fochi tollából újabb tervet a román folklór és etnográfia bibliográfiai osztályozására. Ez utóbbit megvitatták az Akadémia folklór-intézetében, s el is fogadták az elkészítendő bibliográ-

téka

Mic dicționar filozofic

Az Akadémia filozófiai intézetének kutatóiból és az egyetemek filozófiai tanszékeinek tagjaiból szervezett munkaközösség értékes és hasznos munkát végzett a mintegy 400 lapra terjedő kis filozófiai lexikon összeállításával.

A kötet a filozófia és a rokontudományok alapfogalmainak, irányzatainak tömör fogalmazású, de tudományos igényű magyarázatát adja, és summásan bemutatja a nevesebb külföldi meg hazai tudósok életét és munkásságát. Természetesen a hangsúly a materialista filozófiára esik, ennek vonala érvényesül a különböző idealista felfogások bírálatában, de megismerjük belőle a fontosabb mai polgári irányzatokat és ezek képviselőit is. A hazai filozófiai iskolák és filozófusok alaposabb ismertetése lehetővé tette, hogy szerepeljenek benne a hazai magyarok és szászok jelentősebb alakjai, mint például Apáczai Csere János, Gaál Gábor, Mentovich Ferenc, Friedrich Krasser. (Editura politică, 1968.)

Lumea peste două decenii

1964-ben az angliai New Scientist című folyóirat száz tudós véleményét közölte a következő húsz esztendő várható megvalósításairól. A tanulmányos futurologiai csoportosítás a híres Penguin Books sorozatban könyvekben is megjelent, s — négy évvel később — ennek alapján készült a román fordítás. Időközben a prognózisok egy része már valósággá vált. A legtöbb azonban ma is prognózisként érvényes: jövőt firtatni, előrelátni tanít. A kiadó folytatást is ígér: a második kötet — az első „technicitásától” eltérően — szociológiaiabb jellegűnek ígérkezik. (Editura științifică, 1968.)

téka

Franz Kafka

A per

Egy évtizede még idegenkedéssel fogadta az értelmiségi olvasó is Kafkát. Ma már nyelve is sajátunk, problematikája és jelrendszere pedig mind szélesebb olvasórétegeket hódít meg. Kafka főműve A per. Vádlottja lényegében a világ legártatlanabb embere. „Valaki megrágalmazhatta Josef K.-t, mert noha semmi rosszat nem tett, egy reggel le tartóztatták.” Soha senki nem mondja ki, mi a bűne, igazi vádlóival soha nem kerül szembe, sehol segítséget nem kap. Bár ártatlan, a láthatatlan törvények elnyelik, s meg kell halnia. Realista regény, amennyiben a lélek realitását mutatja be, a magányossá váló ember szükségszerű pusztulását, a láthatatlan hatalmasságok gépezetének kiszolgáltatott ember mindentől, társadalomtól és önmagától való elidegenedését. (Európa, 1968.)

Orosz Irén

Kövré pap vadászó macskája

Változatos témájú novellák e kötet darabjai. A múlt munkásmozgalmi hőseinek megjelenítése, egy letűnt, embernyomorító társadalom okozta tragédiák bemutatása mögött szembetűnő az író humanista hozzáállása, elkötelezettsége a dolgozó nép érdekei mellett. A művészi megvalósításban azonban nem tudja mindig a novella követelte lényeges és sorsdöntő mozzanatokat megragadni. Az irodalmi forma ilyenkor csak elvont fogalmiság kifejezésére szolgál, cselekvő érzékletesség nélkül. (Ifjúsági Könyvkiadó, 1968.)

fia alapjául. Az érdekelt kutatók és könyvtárosok nagy öröme 1968 végén meg is jelent Románia etnográfiajának és folklórjának általános könyvészete az Irodalmi Könyvkiadónál*, egyelőre az I. kötet.

A hatalmas, 740 lap terjedelmű munka csupán 1800-tól 1891-ig öleli fel a megjelent anyagot (a régebbi anyag külön gyűjtemény tárgya lesz), s ebből az időszakból magába foglal minden, Románia területén megjelent néprajzi és folklór tárgyú könyvet, folyóirat- és újságcikket. A 8330 cím nagy része folyóiratbeli anyag. A munkaközösség gondos munkájára vall 1791 folyóirat- és újságszám, valamint a kalendáriumok és évkönyvek átnézése, melyek jegyzéke külön kis bibliográfia az országunk határán belül megjelent román, magyar és német nyelvű periodikákról. Az átnézett folyóiratok legnagyobb része irodalmi, társadalmi és közművelődési jellegű, de a kutatás kiterjedt egyéb tudományos folyóiratokra is, mint amilyen a *Monitorul Medical*, a *Revista Agrícola*, az *Arta*, a *Természettudományi Közlemények*, ezekből a népi gyógyászzal, földműveléssel kapcsolatos szokásokat, az etnobotanikai, valamint népművészeti anyagot kutatták fel.

A bibliográfia szerkesztője, Adrian Fochi, a román folklórban való nagy jártasságát az 1964-ben megjelent hatalmas *Miorița*-tanulmányával igazolta. Egyébként a munkaközösség összes tagjai könyvtárosi vonalon ismert szakemberek. Jelentős részt vállalt a munkából a Kolozsvári Egyetemi Könyvtár. Gazdag folyóirat-anyagból Teofil Bugnariu 103 magyar nyelvű lap évfolyamait nézte át, és sok esetben közli a cikkek tartalmát.

Az összegyűjtött gazdag és változatos anyagot rendszerező Fochi-féle terv átfogja a román népi kultúra sajátosságait, valamint a néprajztudomány mai elvi szemléleteit; meg kell azonban jegyeznünk, hogy a román néprajz meg teljesebb képe megkívánta volna a nemzetközi forrásanyagból olyan munkák számbavételét is, melyek a budapesti Kisfaludy Társaság kiadásaiban vagy egyéb magyar kiadványokban jelentek meg a román népre vonatkozóan. Többek közt felhívjuk a figyelmet Hermann Antal, Mailand Oszkár, Ember György dolgozataira, s még inkább Moldován Gergely, Gheorghe Alexici, Iulian Grozăvescu, Iosif Vulcan magyar nyelvű, de a román népre vonatkozó írásaira.

Név-, hely- és tárgymutatók könnyítik a kötet használhatóságát. Külföldi kutatókra is gondolva a tartalomjegyzéket francia, angol és német nyelven is közlik.

A megjelent román néprajzi bibliográfia nemcsak az etnográfusoknak és folklór-kutatóknak szól, hanem nélkülözhetetlen munkaeszköze mindazoknak, kik a román nép múltjával, kultúrájával foglalkoznak: gazdag kincsesládára talál benne a történész, pszichológus, művész, orvostörténész is.

Váczy Leona

* *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc. Redactor: Adrian Fochi. Vol. I. Editura pentru literatură. București, 1968.*